

VERSCHILLEN IN DE BEHANDELING VAN LANDBOUW EN INDUSTRIE IN DE OVERHEIDSPOLITIEK.

In het volgende is getracht een kritische beschouwing te geven over de in de nota van de Afdeling Economisch Onderzoek van het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart van 17 December 1942 aangerode punten, betreffende de verschillen in de behandeling van landbouw en industrie in de overheidspolitiek. Hierbij is tevens gebruik gemaakt van de aan ons ter inzage verstrekte schriftelijke reacties op deze nota, welke in het College van Overleg voor de Voedselvoorziening zijn behandeld, te weten: de nota's van Mej. Hootink en de Heeren Ruiter, Gaaikema Schuiringa, van Wijnen, alsmede de tusschen den Secretaris-Generaal van het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart en den Directeur-Generaal van de Voedselvoorziening gevoerde briefwisseling over dit onderwerp.

DE PROBLEEMSTELLING.

Het aangesneden vraagstuk kan op tweeërlei wijze worden gesteld, n.l. gezien vanuit het standpunt van rechtvaardigheid en vanuit het standpunt van doelmatigheid. Bij de beschouwing vanuit het rechtvaardigheidsstandpunt wordt het accent op het individu of in casu een groep individuen gelegd. Bij een beschouwing van het vraagstuk uit doelmatigheidsstandpunt wordt minder gelet op de betrokken individuen, maar meer het oog gericht op de zakelijke doeleinden van de overheidspolitiek.

Nu wil het ons voorkomen, dat de behandeling van het in discussie gestelde onderwerp, door de Afdeling Economisch Onderzoek van het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart hoofdzakelijk is ingesteld op dit rechtvaardigheidsstandpunt. Meer dan de stem van de Overheid, hoort men in het betoog, die van den industrieel, die zich ten achter gesteld voelt bij den landbouwer.

Hoewel wij van opvatting zijn, dat het betrachten van rechtvaardigheid tegenover elk individu of de onderscheidene groepen individuen door de Overheid ook op economisch terrein een kostbaar goed is, valt toch niet te ontkennen, dat onder de huidige omstandigheden en wel in het bijzonder op het terrein van de voedselvoorziening de doelmatigheid vaak zwaarder moet wegen dan de rechtvaardigheid. Het is voor de Overheid dan niet van het meeste belang of de boeren het beter hebben dan de industrieelen, maar of de wijze van behandeling van landbouw en industrie beide zoodanig is, dat de voortbrenging het grootst mogelijk resultaat oplevert. En indien inderdaad bevoordeling van den landbouw boven de industrie kan worden geconstateerd, of deze noodzakelijk is voor en in de juiste verhouding staat tot de beoogde doeleinden?

Aan deze voor de Overheid gewichtiger vraagstelling wordt evenwel in de nota van het Researchbureau nagenoeg geen aandacht besteed. Weliswaar erkent de schrijver, dat tot op zekere hoogte de verschillen in behandeling worden bepaald door "oorzaken, die in den aard der dingen zijn gelegen" (blz. 2 onderaan). Als zoodanig beschouwt hij evenwel alleen de productie-technische en bedrijfseconomische factoren; de blokkade wordt uitdrukkelijk niet tot deze categorie gerekend.

Terecht wordt er in de nota van den Directeur-Generaal van den Landbouw op gewezen, dat de Nederlandsche Landbouw voor de "enorme taak staat, met een naar verhouding beperkt areaal aan cultuurgrond, 9 miljoen Nederlanders te behoeden voor ondervoeding of honger." Ook de Heer Gaaikema Schuiringa wijst erop, dat onder de huidige oorlogs-omstandigheden de voedselvoorziening praevaleert in de doelstelling der productie. Deze bijzondere positie brengt voor den landbouw evenwel niet enkel voordeelen. Het is misschien niet overbodig te wijzen op eenige onaangename gevolgen. De pluimvee- en varkensstapel zijn tot zoo'n geringen omvang teruggebracht, dat zij practisch hun beteekenis voor het bedrijf hebben verloren. In het bijzonder voor de kleine bedrijven beteekent dit een zware slag. Ook de gevoelige inkrimping van den rundveestapel en het op groote schaal scheuren van grasland zijn aangelegenheden, die met veel tegenzin en slechts noodgedwongen zijn aanvaard.

Mej. Mr. Hootink is van meening, dat een reden tot verschil in behande-

ling van landbouw tegenover industrie gelegen kan zijn in de omstandigheid "dat het landbouwbedrijf naar zijn oorsprong en aard niet aangewezen is op afzet op de markt". Deze opvatting lijkt ons vrij geforceerd. Stellig is het juist, dat er van de volle medewerking van de boeren veel afhangt om tot een maximaal resultaat in de voortbrenging te komen. Hiervoor heeft de schrijver van de nota echter wel oog. Immers op blz. 2 betoogt hij: "De industrieele ondernemer kan in voorgaande mate tot lasthebber van de overheid worden gemaakt, terwijl den agrarischen producent meer armslag moet worden gelaten. Terwijl de industrie de wet wordt voorgeschreven, zal men in den landbouw veel eerder een beroep moeten doen op medewerking en op begrip voor de situatie."

De naar onze meening minder juiste probleemstelling is voor de geheele verhandeling van veel gewicht.

DE VERSCHILLEN IN BEHANDELING.

In de nota van de Afdeling Economisch Onderzoek van het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart wordt bij de bespreking van de oorzaken reeds een aantal verschillen in behandeling genoemd, die worden samengevat onder de benaming "ordeningstechniek en -tactiek" en vervolgens worden afzonderlijk nog verschillen besproken op het gebied van de distributiewet, de prijzenpolitiek en de fiscale politiek.

1. De verschillen in ordeningstechniek en -tactiek.

Deze zouden voor den landbouw neerkomen op meer vrijheid in de bedrijfsvoering. Ten aanzien van de veehouderij wordt deze grootere vrijheid van bedrijfsvoering in twijfel getrokken door de Heeren Raiter en Van Wijnen. Voor den akkerbouw kan het echter wel worden beaamd. Het doet evenwel weinig ter zake. Waar het op aankomt is of door nog meer overheidsvoorschriften een verbetering in het resultaat van de landbouwproductie kan worden verwacht. De landbouwdeskundigen zijn van oordeel, dat het dicteeren van een bouwplan voor elk afzonderlijk bedrijf - zoo dit administratief al mogelijk ware - tot een negatief resultaat zou leiden. Er is paal en perk gesteld aan de vrijheid door den verbouw van een aantal gewassen te verbieden of te beperken. Voor het overige is de bevoogde insamantie klaarblijkelijk van opvatting, dat zij de keuze van de gewassen het best kan overlaten aan het oordeel van elken boer zelf, die daarbij rekening kan houden met zijn bijzondere omstandigheden.

De schrijver van de nota geeft ook wel blijk op de hoogte te zijn van de gevaren, die er schuilen in het te veel willen voorschrijven aan den boer. Wij lezen toch: "Veel sterker dan in de industrie moet rekening worden gehouden met de bijzondere omstandigheden van ieder bedrijf" (blz. 1) en "Meer nog dan in de industrie komt het in den landbouw aan op met inzicht en gezond verstand toepassen van algemeene regels" (blz. 2). Hiermede in verband wekt het verwondering, dat desniettemin in de conclusie de teeltdwang - zij het op voorzichtig wijze - naar voren wordt geschoven.

De teeltdwang wordt alleen toegepast voor oliehoudende zaden. En hier nog door den nood gedwongen tengevolge van het feit, dat de verbouw van deze gewassen beslist noodzakelijk is voor de vetvoorziening en de middelen premie en propaganda ter uitbreiding van het argeal niet voldoende resultaat opleverden. Op zichzelf ware het waarschijnlijk uitvoerbaar nog voor één of twee gewassen teeltdwang in te voeren, maar de bezwaren, die er aan verbonden zijn, moeten zoo groot geacht worden, dat het pas geraden is dit middel te gebruiken, als het waarschijnlijk is, dat andere middelen zullen falen.

In dit licht moet de stimuleringspolitiek met behulp van aanlokkelijke prijzen en het verstrekken van een deel van het product in natura worden gezien. Het is een eenvoudiger en misschien zelfs goedkooper methode dan die van den teeltdwang - met al de aankleef van administratie en controle -, terwijl bovendien het gevaar vermeden wordt schade aan te richten door het geven van niet-passende voorschriften.

Wij komen tot de slotsom, dat uit niets blijkt, dat de landbouw wat de ordeningstechniek en -tactiek betreft, anders behandeld wordt door de Overheid dan het meest doelmattig geacht moet worden met het oog op het zoo goed mogelijk functionneeren van de agrarische voortbrenging

2. Verschillen op het gebied van de distributiewet.

De landbouwende bevolking geniet onder de huidige omstandigheden ongetwijfeld groote voordeelen boven de stedelingen wat de voedselvoorziening betreft. Dit zou ook zoo zijn, indien van sommige producten

die de boer zelf voortbrengt niet officieel zou zijn toegestaan een hooger rantsoen achter te houden, dan voor andere consumenten - niet-telers - geldt. Deze vrijgevigheid moet als een psychologisch middel worden opgevat om den boer zooveel mogelijk bereid te doen zijn zooveel mogelijk producten af te leveren. Een niet te veel in het oog loopende mate van fraude in het achterhouden van producten is practisch niet door contrôle te ondervangen. Maakt men de inleveringsvoorschriften al te scherp - waardoor allicht velen er toe komen de grens te overschrijden - dan bestaat het gevaar, dat men van kwaad tot erger valt.

Een iets tegemoetkomende regeling weerhoudt vermoedelijk velen voor afglijden. Hoe dit ook zij, men kan overigens wel met een vrij groote mate van zekerheid voorspellen, dat afschaffing van deze bevoordeling op distributiogebied, niet een verhooging van het kwantum ingeleverde producten tot gevolg zal hebben. Over het extra verstrekken van, uit landbouwvoortbrengselen geproduceerde artikelen als olie en suiker aan telers en de erbij betrokken landarbeiders, ter stimuleering van den verbouw van de betreffende gewassen, is reeds gesproken bij het vorige punt. De cardinale vraag, waar het hier ook weer om draait, is niet of de voorziening van de telers beter is dan die van andere consumenten, maar of door middel van deze premie in natura het beter lukt dan op andere wijze in de voedselvoorzieningspositie van het geheele volk verbetering te brengen.

3. De verschillen op het gebied van de prijspolitiek.

Hierbij worden vooral twee punten in het geding gebracht.

- a. dat in den landbouw het kostendekkingsbeginsel conditio sine qua non is, terwijl dit voor de industrie wel in beginsel geldt, maar door het als norm aanvaarden van het "gemiddeld goed gelcide bedrijf" en door geen rekening te houden met de vaste kosten bij onderbezetting er in feite dikwijls niet veel van overblijft.
- b. dat de prijs van de agrarische voortbrenging in tegenstelling tot de industriële voortbrenging nog in zijn oude functie van richtsnoer voor de productie wordt gehandhaafd, hetgeen tot uitdrukking komt in de stimuleering van de teelt van bepaalde gewassen door middel van prijsverhoogingen.

Tengevolge van deze beide oorzaken zou het dan den landbouw financieel meer naar den vleezo gaan, dan de industrie.

ad a. Het kostendekkingsbeginsel kan op tweeërlei wijze worden opgevat.

In de eerste plaats kan het inhouden, dat de prijzen die de producenten ontvangen zoodanig zijn, dat de kosten der productie worden gedekt. In de tweede plaats dat aan de uiteindelijke verbruikers prijzen in rekening worden gebracht, die een volledige vergoeding van den producentenprijs en daarbij komende handelskosten inhouden. Dit laatste raakt niet zoo zeer den landbouw direct, maar is meer een aangelegenheid van financieel en sociaal beleid.

Wat het eerste gezichtspunt betreft, kan het volgende worden opgemerkt. Niemand zal onder de huidige omstandigheden willen betwisten, dat het van het grootste belang is om de agrarische productie zoo hoog mogelijk op te voeren. Ondanks allerlei belemmerende factoren - b.v. gebrek aan kunstmest - moet aan de uiterste inspanning van de boeren en de landarbeiders toch een belangrijken invloed op het oogstresultaat worden toegekend. Bij de huidige schaarschte aan arbeidskrachten en moeilijkheden op tractiegebied bestaat het gevaar, dat de boeren den boelt van veel arbeid-eischende gewassen, schuwen. Voor de voedselvoorziening was het evenwel van groot belang, dat b.v. het areaal aardappelen juist belangrijk zou worden uitgebreid. Dit vergt van de boeren en hun gezinsleden zonder twijfel een aanmerkelijke verhooging van hun arbeidsprestatie. Men kan deze bezwaarlijk verwachten bij prijzen, die de kosten niet goed maken. In tegendeel zal het voor het verkrijgen van deze extra prestatie in het algemeen noodzakelijk zijn de prijzen meer dan gewoon aantrekkelijk te maken.

Wat het al of niet minder scherp calculeeren in den landbouw dan in de industrie betreft zij het volgende in het midden gebracht. Het is een feit, dat er nog onvoldoende documentatie bestaat ten aanzien van de kostprijzen der landbouwproducten in de verschillende gebieden en van de verschillende bedrijfstypen. In de jaren 1939, 1940 zijn - voorzover ons bekend is - inderdaad nog weinig kostprijscalculaties voor landbouwproducten opgesteld, ten deele wegens gebrek aan materiaal en ten deele wegens het niet ter beschikking hebben van bevredigende

Aan het Landbouw-Economisch Instituut is in het begin van 1941 opgedragen in deze leentoes zoo goed mogelijk te voorzien. Ruim twintig rapporten bewijzen, dat een ernstige poging is ondernomen om op de hoogte te komen van de kostprijzen der agrarische producten. Het wordt grif erkend, dat de basis der calculaties nog vrij smal is. Het ideaal van een representatief kostenbeeld voor elk product per gebied en bedrijfstype is bij lange na nog niet bereikt. Wat de methode en scherpheid der berekeningen betreft zijn wij echter zonder nader bewijs niet geneigd te aanvaarden, dat zij den toets der vergelijking met industriele kostprijscalculaties niet met goed gevolg zou kunnen doorstaan.

De onderzoekingen naar de kostprijzen door het Landbouw-Economisch Instituut zijn voornamelijk gebaseerd op gegevens van akkerbouwbedrijven in Groningen (Noordelijke Bouwstreek, Oldambt, Veenkoloniën) en Zeeland, van weidebedrijven in Friesland en Holland en van eenige gemengde bedrijven in Overijssel. Met uitzondering van Overijssel staan al deze gebieden op technisch en economisch terrein in het voorste gelid. Daar bovendien bij de berekeningen nog van het gemiddelde van deze bedrijven uit de beste gebieden is uitgegaan, valt niet in te zien, dat er voor den landbouw qua methode een gunstiger kostenopstelling wordt gevolgd dan voor de industriele producten, waar uitgegaan wordt van het gemiddeld goed geleide bedrijf.

Blijkens de opgedane ervaring - o.a. prijsvoorstellen voor varkens en eieren - staat de Gemachtigde voor de Prijzen ook voor landbouwproducten niet toe om de kosten van onderbezetting te verdiscontoeeren in de prijzen. Hieruit blijkt dus dat uit het ontbreken van publiek gemaakte richtlijnen voor de prijzenpolitiek van landbouwproducten niet de conclusie mag worden getrokken, dat de Gemachtigde voor de Prijzen voor den landbouw gunstiger beoordeelingsmaatstaven toepast, dan voor de industrie. De richtlijn van den Gemachtigde voor de Prijzen ten aanzien van de kosten der onderbezetting is dus blijkbaar van algemeene strekking. Het lijkt ons daarom ook minder juist dit punt bij de behandeling van landbouw en industrie naar voren te brengen.

Over het algemeen speelt het verschijnsel van de onderbezetting in den landbouw evenwel een ondergeschikte rol. Dit is een belangrijk onderscheid met de industrie in het algemeen. De onderbezetting komt echter ook weer niet in elke tak van industrie voor. Op elk gebied kan geconstateerd worden, dat de bedrijven, die volop werk hebben floreeren, terwijl andere kwijnen tengevolge van slapte in zaken. Men denke b.v. slechts aan den schoenmaker, die een gouden tijd beleefd door overstelpende drukte en den timmerman, die door gebrek aan materiaal zijn zaak nauwelijks gaande kan houden.

Het kostendekkingsbeginsel opgevat in den zin, dat de consument de aan de productie en afzet verbonden normale kosten betaalt en dat geen subsidies van Overheidswege voor het verkrijgen van levensmiddelen tegen lagere prijzen worden verleend, is een heel andere kwestie dan de hiervoor behandelde.

Onder normale omstandigheden dient zeer zeker als regel gesteld te worden, dat de prijs, die de producent ontvangt tenvolle doorborekend wordt aan den consument. Indien onder het stelsel van de beheerschte prijsvorming de belooning voor elke prestatie in het voortbrengingsproces naar zijn maatschappelijke beteekenis wordt bepaald, is er geen reden om de prijzen van bepaalde producten lager te stellen dan overeenkomt met de kosten in ruimen zin - dus ook de belooning van den ondernemer inbegrepen - genomen. Producten, die van bijzonder gewicht zijn voor het noodzakelijk levensonderhoud behoeven hierop geen uitzondering te maken. In de Memorie van Toelichting op de Begroeting van het Landbouwerisiefonds voor het dienstjaar 1942 wordt in dit verband opgemerkt: "Voor vreedestijd zouden de consequenties eener dergelijke politiek wellicht zonder bezwaar kunnen worden aanvaard. Of zulke ook in oorlogstijd mogelijk is, zal veelal afhangen van aard en omvang van de stijging der kosten van productie of afzet, zoomede van de draagkracht der consumenten."

"In het algemeen wil het echter gewenscht toeschijnen om ook in oorlogstijd de stijging der productiekosten zooveel mogelijk door de consumenten te laten dragen. Deze methode voorkomt niet alleen een te zware belasting der staatsfinanciën - immers zooals tijdens de oorlogsjaren 1914 - 1918 is gebleken, vordert het beschikbaar stellen van producten en goederen tegen lagere prijs dan de inkoopsprijs zeer hoge uitgaven van 's Rijks Schatkist - doch zij heeft ook het voordeel, dat de kosten van levensonderhoud na het sluiten van den vrede kunnen dalen."

Het punt, dat hierbij de landbouwpolitiek direct raakt, is of een met de prijzen der landbouwproducten corresponderende verhooging van de kleinhandelsprijzen van voedingsmiddelen in oorlogstijd gewenscht is om na den oorlog een verlagening van de kosten van het levensonderhoud te kunnen bewerkstelligen. Het wil ons voorkomen, dat aan dit argument een zekere psychologische waarde niet kan worden ontzegd, doch dat de zakelijke beteekenis niet hoog kan worden aangeslagen.

Het financiële en sociale aspect van het vraagstuk is overheerschend. De Overheid staat voor een moeilijk dilemma. Enerzijds is het uit sociaal oogpunt noodzakelijk er voor te zorgen, dat elk lid der volksgemeenschap in staat is zooveel mogelijk de levensmiddelen te koopjen, waar de rentsooneering recht op geeft. Daar de kosten van levensonderhoud aanmerkelijk gestegen zijn, brengt dit voor breede lagen van de bevolking reeds groote moeilijkheden mede. Anderzijds moet de Overheid er op bedacht zijn den financieelen en economischen toestand zooveel mogelijk gezond te houden. Het zou inderdaad mogelijk zijn door verhooging van de laagste inkomens en de daaruit voortvloeiende prijsverhoogingen van producten een nieuw evenwicht tot stand te brengen, waarbij elke categorie verbruikers in staat zou zijn het z.g. levensmiddelenpakket te koopjen, terwijl tevens het kostendekkingselement gehandhaafd zou kunnen worden. Als deze oorlogstoestand blijvend zou zijn, zou dit ook de eenig bevredigende oplossing zijn.

Men moet evenwel over dit aanpassen van inkomens en prijzen aan de veranderde en nog steeds in verandering zijnde omstandigheden niet te licht denken. Het is niet alleen een kwestie van de inkomens van loontrekkende groepen. Het betreft ook de winstmarges van kleine zelfstandigen; en overeens de inkomens van degenen, die niet meer in het arbeidsproces zijn opgenomen en leven moeten van een bescheiden pensioen, lijfrente, kapitaalrente, huur of pacht. Het geheele stelsel van prijzen en inkomens zal in gisting komen te verkeeren. De resultante hiervan zal onvermijdelijk een verhooging van nagenoeg alle prijzen zijn, dat wil dus zeggen een zekere mate van inflatie. Voor nominaal niet verhoogde inkomens beteekent dit dus een reële inkomensverlagening. Voor de eigenaars van nominale bezittingen (schuldvorderingen en op particulieren, zool als op de Overheid in guldens luidende) komt dit neer op een vermogensheffing ten bate van de schuldenaars, tenzij een herleiding van de schulden in den geest als prof. Fr. W.C. Mees reeds jaren propageert zou worden toegepast.

Aan een dergelijke grootscheepsche herziening van inkomens, prijzen en eventueel schuldverhoudingen zijn zooveel moeilijkheden en bezwaren verbonden, dat het ons een hachelijk ondernemen toeschijnt dit terwille van een tijdelijken toestand uit te voeren.

Acht men een afgeheele herziening van het prijzenstelsel niet gewenscht, dan zal men incidenteel maatregelen moeten treffen in geval bepaalde categorieën een te laag inkomen genieten voor de voorziening in het noodzakelijke levensonderhoud. Zoo gebeurt het momenteel ook. Incidenteel hebben loonsverhoogingen, soms indirect bij salarissen door verhooging van de kindertoeslagen, plaats gevonden. Ondanks aanmerkelijke belastingverhooging op inkomen in het algemeen, betalen nu de groote gezinnen met lage inkomens minder aan belasting dan voor de invoering van de loonbelasting. Bovendien wordt voor belangrijke producten afgeweken van het kostendekkingselement, n.l. voor granen (brood, ort, haveremout) en melk (zuivelproducten). Hoe belangrijk deze afwijkingen zijn, moge blijken uit het in Bijlage I vermelde.

Zonder twijfel brengt dit voor 's Rijks Schatkist aanzienlijke lasten mede. Deze lasten moeten tenslotte gedragen worden door de belastingbetalers en dus in overwegende mate door de niet in de klasse van laagste inkomens vallende personen. Subsidieering van de levensmiddelenvoorziening door het Rijk leidt dus tot inkomensnivellatie. Wat dit betreft heeft het dus hetzelfde effect als een verhoging van de lagere inkomens. Maar het is eenvoudiger om na den oorlog de subsidieering van de voorziening met levensmiddelen ongedaan te maken, dan een herstel van de vroegere prijsrelaties te bewerkstelligen, indien gedurende den oorlog een volledige aanpassing van de prijzen en inkomens aan de bijzondere omstandigheden heeft plaats gehad. De financiële lasten, die voor het Rijk voortvloeien uit de subsidieering, kunnen nog beperkt worden, door niet alle klassen van de bevolking in deze prijsreducties te doen deelen, zooals dat ook reeds toegepast werd voor boter voor de houders van vetkaarten. In het algemeen geeft dit echter veel administratieve rompslomp, terwijl bovendien via den fiscus veelal een billijker verdeling van de lasten kan worden verkregen.

Onze conclusie ten opzichte van het kostendekkingsbeginsel is, dat de toepassing ervan ten aanzien van den producent en ten aanzien van den consument twee afzonderlijke vraagstukken vormen. Consequente toepassing ervan met betrekking tot den verbruiker is onder de huidige bijzondere omstandigheden bezwaarlijk uitvoerbaar. De gevaren verbonden aan het scheppen van een aangepast inkomens- en prijzenstelsel zijn wellicht grooter dan de nadelen van een subsidiopolitiek. Voor het verkrijgen van een zoo groot mogelijke agrarische productie moet het echter noodzakelijk geacht worden het kostendekkingsbeginsel voor den producent volledig in toepassing te brengen.

ad b. Over het alternatief van bovénaf voorschrijven van het bouwplan voor elk bedrijf (toeltdwang) of indirect regelen door middel van gunstige en minder gunstige prijsstelling is reeds een en ander gezegd in het voorgaande. Op grond van landbouwtechnische overwegingen wordt aan de laatste methode van ordeningstechniek de voorkeur gegeven. Dit beleid beteekent nietdat alleen voor bijzonder begeerde gewassen een prijs betaald wordt, die boven het normale niveau uitgaat, maar ook wel dat voor gewassen, waarvan de verbouw beperkt moet blijven, een ongunstigen prijs gesteld wordt. Dit laatste is b.v. duidelijk het geval met haver. De reactie van verbouwers op deze prijsstelling is dan ook niet uitgebleven. Terecht wordt in de nota van het Researchbureau gewezen op het gevaar, dat er schuilt in de stimuleringspolitiek via prijsverhoogingen om den prijs van het eene product aan den prijs van het andere product op te trekken. De vraag kan gesteld worden of zich dit niet reeds eenigermate heeft voorgedaan bij de recente verhooging van den suikerbietenprijs in verband met de verhooging van de aardappelprijzen in 1942. Het betreft hier twee gewassen, die door hun groote arbeidsbehoefte in het najaar onder de huidige omstandigheden groote moeilijkheden op de bedrijven veroorzaken.

Het verdient o.i. ernstige overweging of het met het oog op dit "op-schroevingsgevaar" niet juister geacht moet worden voor alle producten als het ware basisprijzen te bepalen, waarbij een bepaalde evenwichtstoestand in de teelt van de verschillende gewassen is te verwachten, terwijl bovendien de agrarische voortbrenging als geheel beziend loonend is. Gewenschte wijzigingen in het totaal van alle bouwplannen zou dan kunnen worden verkregen, door den prijs van het gewenschte product, b.v. aardappelen, te verhoogén met een premie en den prijs van het product of de producten, die plaats moeten maken voor aardappelen, b.v. haver en peulvruchten, met een bedrag te verlagen, zoodanig dat de som van premies en prijsverlagen globaal genomen even groot zouden zijn. De basisprijzen vormen dan het vaste uitgangspunt, waarvan de werkelijk prijs kan afwijken naar boven of beneden al naar het ordeningsbeleid di wenschelijk maakt. Bij een gelijkblijvend areaal cultuurgrond zal het totale agrarische inkomen door de stimuleringspolitiek nagonoog geen verandering ondergaan. Alleen de verdeling van het inkomen over de verschillende producten zou wijzigingen vertoonen.

Wel moet er bij een zoodanige prijsmanipulatie acht op worden geslagen, dat de beoogde wijzigingen in de productie uitvoerbaar zijn voor de er bij betrokken bedrijven. Dit is b.v. het geval, indien de haverprijs relatief ongunstig gesteld wordt tegenover den tarwe- en roggeprijs beide maar in veel mindere mate indien de roggeprijs ongunstig gesteld wordt ten opzichte van den tarweprijs. De loonende basis van het bedrijf moet zooveel mogelijk ontzien worden bij het uitvoeren van een dergelijk beleid van beïnvloeding van de productie door middel van de prijzen.

Het is mogelijk, dat de huidige financiële toestand van den landbouw beter is dan die van de industrie. In de nota van het Researchbureau vinden we echter in dit opzicht weinig meer dan vermoedens.

De statistiek van het verloop der binnenlandsche groothandelsprijzen van voedingsmiddelen en afgewerkte producten kan bezwaarlijk licht verschaffen over de marges tusschen kosten en opbrengsten. De schrijver der nota staat hier dan ook zelf reeds uitvoerig bij stil. De opmerking van den Heer Van Wijnen, dat in de statistiek der binnenlandsche groothandelsprijzen van voedingsmiddelen geen rekening zou zijn gehouden met "de vóór Mei 1940 uit andere fondsen gegeven bijlagen op den prijs" kan in haar algemeenheid niet juist worden genoemd. Voorzover de toeslagen aan de producenten werden doorberekend aan de binnenlandsche verbruiker zijn zij in de statistiek opgenomen. Voor boter b.v. gold als binnenlandsche groothandelsprijs de Leeuwarder Commissie-notering plus de heffing. Voor kaas is evenwel de opmerking van den Heer Van Wijnen wel

juist, daar hier een toeslag aan de kaasproducenten werd gegeven, die niet ten laste kwam van den binnenlandschen consument, maar afkomstig was uit extra beten van den export.

De cijfers ontleend aan de statistiek van de bedrijfsuitkomsten in den landbouw laten duidelijk zien, dat fiscaal de inkomens in vergelijking met de vooroorlogsche jaren belangrijk zijn gestegen. Zooals de opsteller van de nota reeds aangeeft, zijn de cijfers geflatteerd door inventaris-schijnwinsten, het achterwege blijven van vervangingen, van goederen en onderhoud. Dat deze inventarisschijnwinsten alleen reeds van belang zijn, bleek bij een onderzoek, betreffende een tiental Overijsselsche bedrijven over het boekjaar 1940/'41. De oorspronkelijke winst van f 130.-- per ha. bleek na uitschakeling van de schijnwinst op vee f 82.-- te bedragen. 1)

De schrijver van de nota vermoedt, dat de cijfers van de financiële uitkomsten anderzijds echter te laag zullen zijn, doordat de opbrengsten van den zwarten handel slechts ten deele in de cijfers tot uitdrukking zouden komen. Het is ons niet bekend welken omvang de zwarte handel in den landbouw heeft, noch in hoeverre de inkomsten uit deze bron fiscaal verantwoord worden. Het komt ons evenwel voor, dat hier een kwestie in het geding wordt gebracht, die voor ons onderwerp niet ter zake doet of in elk geval juist andersom geïnterpreteerd moet worden. Het gaat toch om de bevoordeeling van de prijzenpolitiek van de Overheid. Eigenlijk zou daarom de extra-winst uit den zwarten handel - indien deze aanwezig is - in mindering van de cijfers uit statistiek der bedrijfsuitkomsten moeten worden gebracht. Indien b.v. zou blijken, dat tengevolge van een omvangrijken zwarten handel in eieren de winst op de pluimveehouderij hoog is, dan bewijst dit toch allerminst, dat de officieele oierprijzen te hoog zijn.

Door het Landbouw-Economisch Instituut is een overzicht opgesteld, van de prijzen van de hoofdproducten en bijproducten van de voornaamste akkerbouwgewassen en de kostprijzen per eenheid product over de oogstjaren 1938, 1939, 1940, 1941, 1942 en 1943, benevens de berekende bedrijfswinsten per ha. op grond van genormaliseerde oogsthoeveelheden. De werkelijke bedrijfsresultaten wijken hiervan vanzelfsprekend af, daar deze op de werkelijk ge oogste hoeveelheden zijn gebaseerd. Het jaar 1939 staat b.v. bekend door een zeer goeden oogst. De winstberekeningen op grond van genormaliseerde oogsthoeveelheden doen voor de beoordeeling van de Overheidsprijzenpolitiek meer ter zake dan de resultaten, die voortvloeien uit de toevallige opbrengsten van een bepaald jaar. De prijzenpolitiek is immers ingesteld op de normale oogstverwachtingen.

Uit het overzicht (zie rapport No. 24 in het bijzonder de grafieken) blijkt dat in 1938 de marge tusschen kale kostprijs en prijs klein of zelfs negatief was in sommige gevallen. Door de stijging van de geldopbrengsten der bijproducten, daalden in 1939 de kostprijzen van de hoofdproducten. Dit gepaard met een aanmerkelijke prijsverhoging leidde voor de meeste producten tot ruime winstmarges in sommige gebieden. Het was de omschakeling van de politiek van de vergoeding der "onmisbare productiekosten" (art. 7 Landbouweriswv) naar de door minister Steenberghe in de Memorie van Antwoord op de Begroeting van het Landbouw-Crisisfonds voor 1940 aangekondigde "redelijke belooning".

De kostprijzenlijnen en prijzenlijnen loopen gedurende de oogstjaren 1939, 1940 en 1941 vrijwel parallel.

Met uitzondering van enkele producten in het oogstjaar 1942 en suikerbieten en koolzaad voor oogstjaar 1943 blijven dan de prijzen constant. De stijging van de kostprijzen per eenheid product zet zich evenwel inmiddels "onverdroten" voort. De winsten zullen dus afgezien van eventueel bijzonder gunstige oogstresultaten belangrijk moeten dalen in 1943.

Het ligt in de bedoeling eenzelfde overzicht als in rapport No. 24 van de voornaamste akkerbouwproducten is opgesteld, ook op te maken voor de veehouderijproducten.

Dit betreft alles den landbouw; voor een werkelijke vergelijking met de financiële uitkomsten in de industrie is in de nota van het Researchbureau nauwelijks sprake wegens het onvoldoende voorhanden zijn van vergelijkbaar materiaal.

1) J. Horring. Een methode ter uitschakeling van de invloed der waardeschommelingen van den voestapel op de bedrijfsresultaten in den landbouw. Economisch-Statistische Berichten, 19 November 1941.

Onze conclusie ten aanzien van de stelling van den schrijver der nota, betreffende de bevoordeeling van den landbouw boven de industrie op het gebied der prijspolitiek, moet dan ook luiden, dat zij door onvoldoende bewijs in vrij groote mate het karakter van een suggestie draagt. Door redeneering kan men wel aannemelijk maken, dat het den landbouw in vergelijking met zekere takken van de industrie, die sterk getroffen zijn door gebrek aan materiaal, financieel beter moet gaan; of dit evenwel ook opgaat voor die deelen van de industrie, die nog op een normale bezetting kunnen bogen, valt te betwijfelen. Bovendien moet niet uit het oog worden verloren, dat de prijzen der landbouwproducten in 1942 en 1943 voor het meerendeel in verhouding tot de kostprijzen aanmerkelijk ongunstiger zijn dan in de eerste oorlogsjaren.

Tenslotte ook al zou blijken bij nader onderzoek, dat de prijzen voor landbouwproducten gunstiger gesteld zijn dan voor verschillende industriële producten, dan houdt dit op zichzelf nog geen veroordeeling van het prijzenbeleid der Overheid in; daarvoor is noodig aan te toonen dat de prijzen gunstiger gesteld zijn dan noodzakelijk was en is voor het zooveel mogelijk opvoeren der voortbrenging van voedingsmiddelen. Hierbij geldt de stelregel uit den volksmond: "Poter duur, dan niet te koop."

4. Verschillen op het gebied van de fiscale politiek.

In de plaats van de vroegere winstbelasting, waarbij de naamlooze vennootschappen jaarlijks te betalen hadden 26½%, resp. 31½% van de winst, afhankelijk van het feit, of de winst minder of meer dan 8% van het gestorte kapitaal had bedragen, zijn in April 1942 drie nieuwe belastingen ingevoerd, n.l. de vennootschapsbelasting, de vermogensbelasting II en de ondernemingsbelasting.

Het laat geen twijfel, dat deze belastingen zeer drukkend zijn. In de financiële kroniek van "De Economist" van Mei 1942 komen hieromtrent eenige berekeningen voor die dit duidelijk demonstreeren. Bij een fiscaal vermogen van 10 millioen gulden en een zuivere winst van f 600.000 (6%) wordt in dit vrij normale geval b.v. in totaal een belasting uit dezen hoofde berekend van f 500.000 of 83 1/3% van de winst. In dit geval komt van de totale belastingssom 66% ten laste van de vennootschapsbelasting, 10% ten laste van de vermogensbelasting en 24% ten laste van de ondernemersbelasting.

De vennootschapsbelasting treft het bedrijfsleven, voorzover dit wordt uitgeoefend in den juridischen vorm van de naamlooze vennootschappen, commanditaire vennootschappen op aandelen, cooperatieve vereenigingen, onderlinge verzekeringsmaatschappijen, stichtingen en vereenigingen voorzover zij een bedrijf uitoefenen, benevens bedrijven van openbare lichamen (uitgezonderd landbouwbedrijven). Firma's en zij die zelfstandig een bedrijf uitoefenen vallen dus niet onder de vennootschapsbelasting. De vermogensbelasting II geldt voor dezelfde categorieën van het bedrijfsleven als voor de vennootschapsbelasting is opgesomd.

Deze beide belastingen worden dus niet geheven van een bepaalden bedrijfstak, maar van elk bedrijf, voorzover dit uitgeoefend wordt in genoemde rechtsvormen.

Zooals in de nota van het Researchbureau wordt opgemerkt, komen deze rechtsvormen in het eigenlijke landbouwbedrijf nauwelijks voor. Voor de verlengstukken van het landbouwbedrijf als zuivel-, aardappelmeel-, suiker-, strookartonfabrieken, aankooporganisaties enz. gaat dit evenwel niet op. Blijkbaar is de huidige Overheid de in deze rechtsvormen plaatsvindende bedrijfsuitoefening niet welgevallig. In industrie en handel is dan ook reeds een liquidatie van de N.V. merkbaar. Als firma of persoonlijk bedrijf heeft men ook in de industrie geen last van deze belastingen. Tegen de industrie als zoodanig zijn deze belastingen dus niet gericht. In principe kan men dan ook moeilijk van een bevoordeeling van den landbouw spreken. Toch moet worden erkend, dat in feite op een deel der industrie een last gelegd wordt, waarvan het grootste deel van den landbouw vrij blijft, evenals dit trouwens het geval is met de middenstandszaken.

De ondernemingsbelasting is naar het voorbeeld van de Deutsche Gewerbesteuer ingesteld. Onder deze belasting vallen allen, die een bedrijf uitoefenen, ongeacht den juridischen vorm, volgens welchen het bedrijf wordt gedreven. Alleen de z.g. vrije beroepen en landbouw- en boschbedrijven vallen er buiten. Dit moet ongetwijfeld als een bevoordeeling van den landbouw worden beschouwd. De reden hiervoor is ons niet bekend.

Door de Heeren Gaaikema Schuiringa, Van Wijnen en den Directeur-Generaal van de Voedselvoorziening wordt er op gewezen, dat de landbouw hogere grondbelasting en waterschaps- en polderlasten moet dragen. De grondslag voor de grondbelasting is op ongebouwd 6% van de belastbare opbrengst. Hierop worden dan nog geheven opcenten voor de gemeente (maximaal 20%) en voor de provincie (b.v. in Zuid-Holland 20%, in Friesland 55%). Met ingang van 1941 is het Rijk daarenboven nog 100 opcenten van het basisbedrag gaan heffen. Bij een belastbare opbrengst van f 75.-- per ha. ongebouwd zou in Zuid-Holland de grondbelasting door de heffing van opcenten door het Rijk stijgen van f 6.30 op f 10.80 dus met f 4.50 per ha. De polder- en waterschapslasten zijn van 1939 op 1942 volgens opgave van vier groote waterschappen in Zuid-Holland gemiddeld gestegen van f 12.90 op f 16.50, dus met f 3.60 per ha. Op een belastbare opbrengst van f 75.-- per ha. wordt dus nu rond f 8.-- of meer over grond- en waterschapslasten geheven dan voor den oorlog. Deze extra heffing bedraagt ruim 10% van de belastbare opbrengst van den grond (dus niet van de netto-opbrengst van het bedrijf, wat een andere grootheid is). De grond- en waterschapslasten treffen den eigenaar van de boerderij, niet den gebruiker als zoodanig. Ongetwijfeld weegt de verhooging van de grond- en waterschapslasten in den landbouw niet op tegen de last, die voor het overige bedrijfsleven voortspuit uit de ondernemingsbelasting.

SLOTSOM.

In onze beschouwing hebben wij achteroenvolgens stil gestaan bij de probleemstelling en de door het Researchbureau opgesomde verschillen in behandeling van landbouw en industrie in de Overheidspolitiek op vier terreinen.

Beziet men het vraagstuk enkel vanuit het rechtvaardigheidsstandpunt, dan is het waarschijnlijk, dat men evonals het Researchbureau tot de conclusie komt, dat de landbouw nu een betere conjunctuur doormaakt dan de industrie. Wij zijn evenwel van oordeel, dat ten onrechte de probleemstelling vanuit doelmaticheidsstandpunt is verwaarloosd. Dit tekort brengt voor het geheele betoog zijn consequenties met zich mede. Wat de te berde gebrachte punten van verschil in behandeling betreft, komen onze conclusies in het kort erop neer, dat:

1. op het gebied van de ordeningstechniek en -tactiek niet gesproken kan worden van bevoordeling, doch slechts van noodzakelijke aanpassing van de methode aan het materiaal;
2. op het gebied van de distributiewe politiek in feite de landbouw voordelen geniet, maar dat dit onafhankelijk van de Overheidspolitiek steeds het geval zal zijn, daar het in den aard der dingen is gelegen
3. op het gebied van de prijswet politiek toepassing van het kostendekkingsbeginsel ten aanzien van den producent en het zooveel mogelijk in zijn functie van richtsnoer voor de productie handhaven van den prijs gewenscht is ter verkrijging van een zoo groot mogelijke voedselproductie; evenwel de toepassing van het kostendekkingsbeginsel ten aanzien van den consument onder de huidige bijzondere omstandigheden meer een aangelegenheid is van algemeen economisch, financieel en sociaal beleid dan van landbouwpolitiek; wat de winstgevendheid van de teelt der verschillende gewassen betreft blijkt uit rapport No. 24 (speciaal de grafieken 28 t/m 32) wel heel duidelijk, dat het voor oogst 1943 niet uitziet naar stijgende winsten in den landbouw; integendeel moet verwacht worden dat de rentabiliteit aanmerkelijk zal verminderen in vergelijking met de andere oorlogsjaren;
4. op het gebied van de belastingwet politiek ten aanzien van de ondernemingsbelasting in principe sprake is van bevoordeling van den landbouw in vergelijking met andere bedrijfstakken, terwijl in feite de industrie door de vennootschapsbelasting en de vermogensbelasting oock veel zwaarder getroffen wordt dan den landbouw.

De steller van de nota van het Researchbureau besluit zijn verhandeling met de zin: "Het kan nimmer raadzaam zijn tegenstellingen op de spits te drijven." Wij zouden het liever positief willen uitdrukken. Het is gewenscht zooveel mogelijk de tegenstellingen weg te nemen, voorzover dat vereenigbaar is met het nastreven van de doeleinden der economische politiek onder de huidige omstandigheden.

Alvorons men tegenstellingen kan wegnemen is het noodig te weten of de tegenstellingen inderdaad bestaan. Dit is vooral van gewicht op het gebied van rentabiliteit van de bedrijven. In de nota van het Research-bureau wordt er rond voor uitgekomen, dat geen exact inzicht in den omvang van het verschil kan worden verkregen (blz. 7 begin v.d. conclusie). Ook wij hebben in deze nota dit punt niet verder kunnen oplossen. Het wil ons voorkomen, dat het zeer gewenscht is van het be-toog over te gaan tot het onderzoek naar de feiten. In het verleden is de behandeling van industrie en landbouw door de Overheid een strijd-punt geweest, nu wordt het in het geding gebracht en het is waarschijn-lijk, dat ook na den oorlog dit vraagstuk aan de orde gesteld zal worden. Voor een juiste behandeling is de kennis van de feiten onmis-baar. Een onderzoek naar de rentabiliteit van de verschillende bedrijfs-takken nu en voor den oorlog kan alleen met kans op welslagen worden aangevat met medewerking van de Overheid. Het is een aangelegenheid, die waarschijnlijk alleen tot een goede oplossing is te brengen door medewerking van het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart (waarbij wij b.v. denken aan de Afdeling Economisch Onderzoek, het Centraal Bureau voor de Statistiek en het met dit Departement in con-tact staande Economische Instituut voor den Middenstand), het Depar-tement van Financiën (n.l. de Dienst der Belastingen) en het Depar-tement van Landbouw en Visscherij (hierbij hebben wij op het oog de afdeling Economische Aangelegenheden van de Directie van den Landbouw en het met dit Departement in contact staande Landbouw-Economisch In-stituut).

Wij geven U derhalve in overweging het daarheen te leiden, dat van officieele zijde dit onderzoek aan de orde wordt gesteld.

's-Gravenhago, 6 April 1943.

J. Horring.

OVERZICHT BETREFFENDE HET AL OF NIET TOEPASSEN VAN HET KOSTENDEKKINGSBEGINSEL TEN AANZIEN VAN DE CONSUMENTEN VAN DE BELANGRIJKSTE LANDBOUW-PRODUCTEN.

Onder volledige toepassing van het kostendekkingsbeginsel wordt in dit verband verstaan dat uit den prijs, die de consumenten betalen de prijs welke aan de boeren wordt uitbetaald, benevens alle handels-, transport-, bewerkings- en administratiekosten kunnen worden voldaan. Het beteekent dus niet, dat ook de kosten van den producent volledig gedekt worden. Voor eieren b.v. wordt wel het kostendekkingsbeginsel in den eersten zin toegepast, maar zeker niet ten opzichte van den producent. Dit laatste wordt evenwel hier buiten beschouwing gelaten.

I. Producten of hieruit bereide artikelen, waarvoor aan de consumenten een prijs in rekening wordt gebracht, die alle gemaakte kosten dekt.

1. aardappelen
2. suikerbieten
3. peulvruchten
4. oliezaden (koolzaad en blauwmaanzaad voor de vet- en margarinebereiding)
5. vlas
6. brouwerst
7. vlesch
8. eieren

II. Producten of hieruit bereide artikelen, die aan de consumenten beneden kostprijs worden verstrekt.

1. melk (alle zuivelproducten)

De verhooging van den melkprijs van $1\frac{1}{2}$ ct. per kg. voor de veehouders, per 1 Jan. 1943, komt niet ten laste van de consumenten. Bij een totale leverantie van naar schatting $2\frac{1}{4}$ miljoen ton melk in 1943 beteekent dit een last voor het Rijk van bijna 34 miljoen gulden.

2. granen.

Hot betreft hier gevens verstrekt door het Aan- en Verkoopbureau van Akkerbouwproducten (A.V.A.). De kostprijs van het A.V.A. bevat den telersprijs plus bijkomende innamekosten. De verkoopprijs is afgeleid van den prijs, die de verbruikers voor het eindproduct betalen. Hot na-doolig verschil tusschen deze twee grootheden komt ten laste van het Rijk.

De cijfers hebben betrekking op oolst 1942.

Soort.	Kostprijs	Verkoopprijs	Nadeelig	Hoevoel- heid in 100 kg.	Totaal na- deelig verschil in gld. .
	A.V.A.	A.V.A.	verschil		
	per 100 kg.				
Gerst (Gistfabrick)	15.13	8.10	7.03	104.000	731.120.-
Gerst (Koffiesurrog.)	15.13	13.13	2.-	150.000	300.000.-
Gerst (Voederdoel- einden)	15.13	9.44 $\frac{1}{4}$	5.68 $\frac{3}{4}$	225.000	1.279.688.-
Gerst (Gortpollers)	15.13	9.59 $\frac{1}{2}$	5.53 $\frac{1}{2}$	565.000	3.127.275.-
Gerst (Brood)	15.13	14.85	0.28	135.000	37.800.-
Tarwe (Brood)	17.15	14.85	2.30	2.060.000	4.738.000.-
Rogge (Brood)	16.65	14.85	1.80	4.126.000	7.426.800.-
Bakrogge (Rogge-meel)	16.65	9.98	6.67	280.000	1.867.600.-
Rogge (Ind.)	16.65	10.10	6.55	38.000	248.900.-
Haver (Voederdoel- einden)	13.43	8.03	5.40	330.000	1.782.000.-
Haver (Ind.)	13.43	8.18	5.25	540.000	2.835.000.-
Totaal granen					24.374.183.-